

VÁLASZ GONDOS SÁNDOR CIKKÉRE

A MAGYAR SZEMLE 1934. évi decemberi számában cikket írtam címmel: Hogyan megy veszendőbe Amerika magyarsága? Azzal kezdtem ismertetésemet, hogy komoly, hozzáértő szakemberek tizenöt évvel ezelőtt, amikor a kvótatörvény a bevándorlók előtt becsukta Amerika kapuit, megállapították: legfeljebb tíz évig tart még az amerikai magyarság élete. Ennek ellenére még mindig 650—700 ezer ember vallja magát az Egyesült Államokban magyarnak s bárha a gazdasági válság súlya alatt roskadoznak is az amerikai magyar egyházközségek, egyesületek, amazok száma mégis emelkedett, emezeké nem csökkent és ma is ugyanannyi magyar lap jelenik meg, mint tizenöt évvel ezelőtt. Kimutattam azt is, hogy bár valóban törvényszerűen meg kellett volna szünni az amerikai magyar életnek, az amerikai magyarság száma egyideig mégis évente 5000 fővel emelkedett kanadai, mexikói határokon való besurranásokkal, a tengerentúli más államok magyar spóráinak felszívódásával s más tényezők következtében.

Ennek ellenére is megállapítottam, hogy az elmúlás veszedelme fenyegetheti az amerikai magyarságot, ha Amerika meg nem könnyíti belátható időn belül a bevándorlást, amelynek érdekében erős tudományos s hírlapi agitáció folyik. Azt is kifejtettem, hogy céltudatos, rendszeres s áldozatos munka nélkül a következő nemzedékekbe nem fogjuk tudni átmenteni a magyarsághoz való tartozás, a magyar származásra való büszkeség érzését úgy, mint ahogy a németek, skandinávok, lengyelek, olaszok tudják kint megtartani kivándoroltjaik második, harmadik — sőt negyedik generációjának nagy tömegeit. Nem hallgattam el azt sem, hogy a kivándorlás mindenképpen pótolhatatlan vérvesztéseket jelent a magyarság szempontjából s hogy a kivándoroltak maradéktalan megtartása lehetetlenség. Buzgó és módszeres tevékenységgel azonban az amerikai magyarság elkövetkező nemzedékeiből mégis meg lehet menteni bizonyos tömegeket a magyarság érzelmi s kulturális közössége számára.

Erre most Gondos Sándor kitűnő amerikai magyar hírlapíró-társam valóban érdekes és komoly cikkel szállt velem vitába. Az én cikkem címe: „Hogyan megy veszendőbe Amerika magyarsága?” Az ő vitairata címe: „Elpusztult az amerikai magyarság” s alcíme: „Halottakról csak jót”. E két cikk címe tökéletesen kifejezi a két fel fogás áthidalhatatlan különbségét.

1. Én tehát azt állítottam, hogy az amerikai magyarságot az elmulás veszedelme fenyegeti, ha az ellen nem védekezünk, Gondos pedig határozottan konstatálja, hogy az amerikai magyarság megszűnt. Melyikünknek van igaza — arra Gondos önmaga adja meg a választ, amikor az amerikai magyarság kategorikus holtányilvánítása után megállapítja, hogy az Egyesült Államokban jelenleg 73 magyarnyelvű katolikus egyházközség működik 103 pappal, a magyar református s luteránus egyházközségek száma 227, lelkészei 259. A nagy értékcsökkenések ellenére a magyar egyházi vagyonok értéke 11 millió dollár. Kétszázezren tartoznak magyar egyesületekhez s a magyar egyletek vagyona is kitesz kilencmillió dollárt. Két napilap, 44 hetilap s folyóirat jelenik meg ott magyar nyelven. Ezek nem az én adataim, hanem a Gondoséi. Márpedig igazán nem lehet halálról beszélni ott, ahol — még Gondos szerint is — ilyen tömegek ilyen eleven intézményeket tudnak fenntartani. Hiszen az a 200.000 ember, aki magyar egyesülethez tartozik, családtagjaival együtt 300—400 ezer embert jelent s hány magyar él kint, aida bár jó magyar, mégsem tagja egy egyesületnek sem.

2. Azt állítja Gondos, hogy az amerikai magyarokat alig érdekli már az óhaza, hogy nem fáj azoknak „a román Erdély, a szerb Bácska, a tót Felvidék“. Megszólaltat Gondos egy Kender István nevű amerikai magyart, akit alig érdekel a jugoszláviai magyarok kiüldözése s megszólaltat egy Liszák nevű gazdag amerikai magyart, aki nem térne vissza többé Magyarországra, ha neki adnák a kassai püspök összes birtokait sem. Végül is e kikapott s nem akarom mondani, hogy ellenőrizhetetlen bizonyítékok alapján Gondos meghozza a maga szigorú verdiktjét, amely szerint az amerikai magyarok óhaza iránti érdeklődésének határa az a tízezer dollár, amit nagy immel-ámmal összeadtak a Jugoszláviából kiüldözött magyarok megsegítésére.

A Kender uramra és Mr. Liszákra való hivatkozás nem lehet komoly érv egy különben valóban komoly cikkben, hiszen nincsen olyan bolond vélemény, amilyenre egy-két véletlenül - vagy célzatosan — kipécézett ember útszéli szavait ne lehetne citálni. Az ilyen, ötletszerűen idézett ismeretlen, jelentéktelen emberek szájából elhangzó nyilatkozatok nem bizonyítják sem annak a véleménynek helyességét, sem azt, mintha ezek a közvéleményt fejeznék ki. Nem akarom tehát Gondost az érvelés e komolytalan területére követni, bár vele szemben százsámra hivatkozhatnék olyan amerikai magyar levelekre, amelyekből homlokegyenest ellenkezőjét lehetne megállapítani, mint amilyen következtetést Gondos von le két amerikai magyar „body“ beszélgetéséből. Mégsem tudom megállani, hogy bár ezt érvként nem akarom felhasználni, mégis le ne közöljem amerikai levélből az itt következő pár sort. A levelet, mely így hangzik, egy fiatal amerikai lány, Boba Ilona írta Betlehemből (Pennsylvania):

„Itt küldöm szerkesztő úrnak a mi magyar templomunk képét, ahová járunk minden vasárnap imádkozni a mi édes magyar hazánkért. Jóságos plébános urunk, Főtisztelendő Reseterics József építtette ezt önfeláldozó munkával szegény magyarok centjeiből, mert itt is, mint mindenütt, ahol tömegesen laknak magyarok, megőriztük szeretetünket szomorú sorsú hazánk iránt s forró imában kérjük nap-nap után az

igazságos Istent, hogy segítse meg szegény nemzetünket... Mikor olvastuk az Amerikai Magyar Népszavában, hogy gyűjtenek a Jugoszláviából kiülődzött szegény véreinknek, mondtam édesanyámnak, hogy küldjünk mi is. Anyám három dollárt akart küldeni, de én kértem, hogy legalább öt dollárt küldjünk. Amire azt felelte, hogy válasszak, vagy kalapot vesz nekem vagy öt dollárt küldünk. Inkább sohasem veszek én kalapot, — feleltem — csak a szegény, hazátlanná tett magyar testvéreknek küldjünk öt dollárt. A jó magyar anya erre elküldte a gyűjtésre az Öt dollárt s nekem is megvette a kalapot'

Ismétlem, hogy ezt a levélidézetet nem tartom érvnek. Állítom azonban, hogy Kender uram és Mr. Liszák nem típus, csak spécies s itt nem hivatkozom ama személyes tapasztalatomra sem, hogy szerintem az amerikai magyarok óriási többsége jobb magyar, mint az ott-honi, mert őket nem fásította úgy el a mindennapos élet annyi közvetlen csalódása, annyi küzdelme; magyarrá kovácsolta őket az idegen világ ama sok megszegyenítése, üldözése, fájdalmas súrlódása, ami bőven kijár másnyelvű, más életviszonyú országokban minden külföldinek s az a szent betegség, aminek létezését letagadni nem lehet, amit az orvostudomány nosztalgianak nevez.

Hogy mennyire nem áll meg Gondosnak ez a tétéle, megint csak reá hivatkozom, aki cikkében számszerűen ismerteti, hogy a világháború kitörésekor mily tömegesen akartak hazajönni az amerikai magyarok katonának és aki maga állapítja meg, hogy az összeomlás után onnan óriási tömegek tértek volna vissza haza Magyarországra, ha arra a magyar kormány őket felszólította volna. Márpedig ez éppenséggel nem azt bizonyítja, mintha Magyarország sorsa az amerikai magyarokat nem érdekelné. Az is valóság, hogy a darabont időkben egyes telepeken az amerikai magyarok katonai gyakorlatokat végeztek, mert azt hitték, hogy kiüt itthon a polgárháború s ők abban részt akartak venni.

Nagyon is lehet vitatni, hogy okos dologért vagy ostoba fantasztikumokért lelkesedtek s áldoztak ez esetekben, de hogy áldoztak, az minden bizonnyal bizonyíték a mellett, hogy igenis érdekli őket az óhaza sorsa. Valóság, hogy a háború elvesztése után nagy áldozatokkal indítottak mozgalmat, hogy felvilágosítsák Amerika közvéleményét a magyarság igazairól. Az ő felvilágosító munkájuknak része volt abban, hogy Amerika nem írta alá a békeszerződést. Valóság, hogy többszázezer dollárra megy az az áldozat, amit a szibériai hadifoglyok hazahozataláért adakoztak, amit itthoni intézmények támogatására, óhazai jótékony célra adtak s amit mindenféle szélhámosok, hivatásos gyűjtögetők kizsebeltek tőlük hazafias álcímeken. Áldoztak a revíziós mozgalomért, amelyet olyan megható lelkesedéssel tettek magukévá, hogy az bizony az óhazában követendő példa lehetne. Még hat évvel ezelőtt hónapok alatt gyűlt össze 45.000 dollár a newyorki Kosuth-szoborra, pedig csak egyszerű, hívó magyar kisemberek vettek részt a gyűjtésben, amelyben alig szerepelt egy-két százdolláros tétel.

Gondos lekicsinylőleg konstatálja, hogy csak 10.000 dollárt adtak a Jugoszláviából kiülődzött magyarok javára. Ez igaz, de ne felejtjük el, hogy az amerikai válság mennyi magyart tett munkanélkülivé, hány magyart tett tönkre s hánynak vagyonát csökkentette. Ilyen körül-

mények között tehát óriási az a 10.000 dollár, amelynél egyébként sokkal többre rúgott az amerikai magyarok gyűjtése, olyan emberektől, akiknek garasait fokozottan veszi most igénybe az amerikai magyarok nyomorának enyhítése és akiknek e válság folytán megingott egyház-községeiket és egyesületeiket is fenn kell tartaniok s fenn is tartják önként. De vájjon, ha a dollárt valóságos pengőértéke szerint számoljuk: adakozott-e ennyit is Csonkamagyarország ama paraszt- és munkástömege, amelynek sorából rekrutálódott az amerikai magyarság 94 százaléka?! Pedig hozzánk mégis csak közelebb esett a Jugoszláviából kiüldözött magyarok sorsa és a mi számunk tizenhárom-tizenégszer akkora, mint az amerikai magyaroké.

Hivatkozhatunk arra is, hogy az amerikai magyarok sok gyűlése foglalt állást a revízió mellett. Hogy az amerikai magyarság minden alkalmat felhasználta arra, hogy demonstráljon a revízió mellett és a megszállott területek kisebbsége érdekében. A jugoszláviai affér idején is magyar népgyűlések és egyletek munkájának köszönhető, hogy az amerikai sajtó még a legkisebb vidéki városokban is a magyarság mellett foglalt állást és hogy Borah szenátor a nyilvánosság előtt tette magáévá a magyarság igazait.

Hogy mennyire nem áll az, mintha az amerikai magyarokat nem érdekelné az óhaza sorsa, azt bizonyítja az a tény is, hogy az amerikai magyar lapok közül csak azok tudnak jelentősebb olvasóközönséget vonzani, amelyeket magyar nacionalista irányban szerkesztenek s amelyek rendszeresen foglalkoznak az óhaza nagy nemzeti kérdéseivel. Hogy Gondos szerint e sajtó gyorsan össze fog omlani s „pusztulását nincs ok siratni“, ez ugyanannak a túlzó pesszimizmusnak kifejezése, mint amikor Gondos cikke végén kétségbevonja azt is, hogy egy-két emberöltő után szerepelni fog-e Magyarország Európa térképén.

3. Gondos azt állítja, hogy az amerikai magyarság második nemzedéke teljesen elvesz a magyarságra; az öregek meg is nyugodtak már abban, hogy gyermekeik azt sem tudják majd: Európában van-e Magyarország vagy Ázsiában? „Az eredeti bevándorlást követő nemzedékből gyorsan tűnik el a magyar faj minden erénye s még gyorsabban váltódik ki belőlük az amerikai magyar élet minden bűne; Magyarországra nézve talán előnyös is, ha ez a kétesértékű nemzedék eltagadja igazi származását.“

Hogy az amerikai magyarság új generációja amerikaivá lesz— ezt én sem tagadom, ez természetes is s ez ellen küzdeni hiábavaló is lenne, oktalanság is lenne. Azonban ismét állítom, hogy céltudatos munkával — iskolákkal, az óhazai kapcsolatok kimunkálásával —¹ e nemzedékek köréből éppen úgy át lehet nagy tömegeket menteni a magyar kultúrközösségnek s érzelmi szolidaritásnak, mint ahogy sikerül ez a németeknek, skandinávoknak, lengyeleknek, olaszoknak.

Statisztikákra nem hivatkozom, csak személyes tapasztalataimra, hogy ahol van magyar egyház és iskola, ott igenis az ifjú nemzedék java része tud magyarul, átérzi a magyar igazságokat, szolidáris fajtájával, sőt nagyobbára egymás köréből is házasodik. Az Amerikai Magyar Népszava 1934-ben az Amerikában született s nevelkedett

nemzedék körében pályázatot hirdetett. Dolgozatot kellett írniok, hogy mit tudnak Magyarországról, tudják-e, milyen igazságtalanságok érték s mily módon tudnának ők résztvenni az ezek megszüntetésére irányuló propaganda-munkában. Sokszáz pályázat érkezett erre — a pályamunkák nyomtatásban is megjelentek — s a pályázat kitűnő budapesti bírálóbizottságára hivatkozom, akiknek tagjait módfelett meglepte az ifjak tudása, magyar lelkesedése s megkönnyezték azokat a büszke meghatottságtól.

A pályázat két győztese a nyáron Budapesten személyesen győzte meg magyar tanultságáról, intelligenciájáról, lobogó magyar lelkesedéséről a hivatalos köröket, pedig ezek nem specicsenek voltak, hanem a megmenthető második generáció típusai. És ez a mozgalom azóta a Magyarok Világkongresszusa lelkes és tehetséges irányításával komoly tömegmozgalommá erősödött, ami ugyancsak azt bizonyítja, hogy a második nemzedéket érdeklí az óhaza.

Elevenen cáfolja meg Gondost az a, jelentős számú amerikai magyar diák is, aki budapesti főiskolákon tanul, pedig legtöbbjének atyja szegény parasztember, napszámos volt itthon. Ezt bizonyítja az is, hogy az amerikai magyar egyesületek — különösen a Verhovay Egyesület — nagyszámban tudják fizető tagokul megnyerni a második nemzedéket.

Gondos túlzását egyébként mindennél szomorúbban jellemzi az a megállapítása, amikor általánosságban az egész amerikai magyar új generációt mint züllött söpredéket állítja be, amely akkor cselekszik a magyarság érdekében, ha letagadja származását.

Hogy ennek homlokegyenest az ellenkezője igaz, hogy az Amerikában felnövekvő magyar nemzedék tudásban, erkölcsben egyaránt elsőrangú — ezt még az amerikai oktatók is elismerték, sőt Johnson szenátor is, a kvótatörvény volt előadója, az idegenek elfogult ellensége, aki a Pesti Hírlapban általam közvetített, approbált nyilatkozatban összehasonlító statisztikai adatok alapján kimutatta, hogy az amerikai magyar nemzedék 1. értelemre, 2. erkölcsre, 3. higiénára, 4. takarékosagra első helyen áll az összes bevándorolt fajtákból származók között. Ezt a magyar közönség inkább eliheti annak az idegen, sőt ellenséges érzelmű szenátornak, aki éppen e kérdések előadója s az erre vonatkozó hivatalos adatok legalaposabb ismerője, mint a magyar, illő mértéken túl pesszimista Gondosnak, aki e szörnyű megállapítása mellett egyetlen érvet, egyetlen adatot sem tud felhozni.

Nem akarom érvként felhasználni, hogy aligha tesznek jó szolgálatot az efféle jóhiszemű cikkek is. Hiszen például említett cikkemet is lényegéből kiforgatva, magyarelles propaganda-ra használta fel a csehszlovák rádió, pedig annak minden sora, megállapítása a magyarság kiválóságát glorifikálta adatokkal.

Hálás vagyok a Magyar Szemlének, hogy közreadta Gondos Sándor valóban sok elmeélel, dialektikával megírt cikkét, mert ezzel módot nyújtott, hogy megcáfoljak sok olyan közhitet, amelyet a Gondos-féle rémlátások keltettek a viszonyokat nem ismerő — vagy ami még veszedelmesebb: felületesen, rosszul ismerő — bizonyos itthoni körökben.

Röviden összegezve végül is ismét hangsúlyozom, hogy az amerikai magyarságot maradéktalanul átmenteni a magyarság számára lehetetlen, ellenben igenis megtarthatjuk az új nemzedékek jelentős tömegeit is a magyar kultúrközösségnek, érzelmi szolidaritásnak, ha ezért módszeres, céltudatos munkát folytatunk. Hogy pedig ennek nemcsak gazdasági, idegenforgalmi, de nemzeti jelentősége sem becsülhető le, arra elég döntő érv, ha az amerikai írekre hivatkozunk, akiknek oroszlánrészük volt az ír szabad állam kialakulásában, —¹ az amerikai lengyelekre, akiknek közreműködése hatásosan támogatta az új Lengyelország megteremtését, — az amerikai zsidókra, akik főtámaszai a palesztinai államnak s Pittsburghra, ahol az amerikai csehek s tótok egyesületeinek megegyezése alapján született meg Csehszlovákia. Hivatkozhatnék a világ olasz telepeire vagy a német kivándorlók virágzó kolóniáira — a Volga mentétől Nagyszebenig —, amik a német érzelmi, művelődési közösség erőforrásai, pedig például az erdélyi százok majdnem ezer éve szakadtak el hazájuktól.

Még ha azonban nem lenne semmi gyakorlati haszna sem annak, hogy a magyar Amerikában mentsék, ami menthető, akkor is kegyetlenség volna egyszerűen leírni a magyarság veszteségszámláján azt a több százezer amerikai embert, aki magyarnak vallja magát, emberfeletti buzgalommal küzdök, hogy ne némuljanak el a kis magyar harangok a Hudson, Ohio, Mississippi mentén, aki magyarul beszél, magyarul álmodik, magyarul szeret s boldog lenne, ha gyermekei, unokái sem felejték el azt a nyelvet, amellyel ők, az őskivándorlók babusgatták azokat, amikor először nyíltak beszédre a csecsemőjajk.

KUN ANDOR